

Klinkenbergerplas

Fabrice Ottburg en Menno Reemer, 20 maart 2017, definitief.

Contactgegevens:

Dhr. Fabrice Ottburg
Wageningen Environmental Research
Fabrice.Ottburg@wur.nl
03174-86115

Dhr. Menno Reemer
EIS Kenniscentrum Insecten
Menno.Reemer@naturalis.nl
071-7519359

Relevante websites:

<http://www.groenecirkels.nl/nl/groenecirkels/Themas/Leefomgeving/Bijenhulpdesk.htm>
www.bijenlandschap.nl
www.groenecirkels.nl

Vraagsteller

Vraagsteller is Marianne van Veldhuizen, beleidsmedewerker Groen en projectleider bij het team Beheer en Onderhoud binnen de gemeente Oegstgeest.

Kader en aanleiding

De Klinkenbergerplas bij Oegstgeest is een voormalige zandwinlocatie waar sinds de jaren tachtig gerecreëerd kan worden. Natuurwaarden hebben de laatste jaren meer kans gekregen waardoor een afwisselend gebied is ontstaan. Rond de plas verbindt een pad verschillende strandjes, weiden, bosschages en ruigtes met hier en daar een afslag bij een ingang. De ingangen zijn weinig herkenbaar wat in combinatie met de dichte bosschage en grondwallen een enigszins afgelegen ligging maar ook verstilde sfeer geeft. De gemeente Oegstgeest wil samen met bewoners en betrokken organisaties de Klinkenbergerplas een kwalitatieve impuls geven, waardoor de plas zowel binnen Oegstgeest als in de regio een belangrijke locatie gaat vormen voor recreatie (uitloopgebied) en natuurbeleving (Copijn, 2016).

De firma Copijn heeft in opdracht van de gemeente Oegstgeest een ontwerp gemaakt met daar bijbehorende beplantingsvoorstellen. De gemeente Oegstgeest wil graag weten in hoeverre het ontwerp in relatie staat tot het bijenlandschap en of hier mogelijk verbeterpunten zijn. Daarvoor heeft zij de volgende vragen gesteld aan de bijenhulpdesk:

Vragen van de gemeente Oegstgeest

De gemeente Oegstgeest heeft de bijenhulpdesk de volgende vragen voorgelegd:

- 1) Het geven van een advies voor beplantingsmengsels en boomsoorten bij de kleine plas;
- 2) Het geven van een advies voor nestelgelegenheid voor wilde bijen op de zuidhelling bij de kleine plas;
- 3) Het geven van een advies voor het inrichten van een bijenvriendelijke inrichting van een helofytenfilter bij de natuur-speelzone.

Veldbezoek

Op maandag 13 maart 2017 is door de auteurs en veldbezoek gebracht aan het projectgebied. Het betrof een zonnige, vrijwel windstille dag met temperaturen rond de 14 graden.

Projectgebied

De Klinkenbergerplas is gelegen tussen Oegstgeest en Warmond in en bestaat uit een kleine plas direct ten zuiden van de A44 en een grote plas direct ten zuiden van de kleine plas. Beide plassen worden aan de westzijde begrensd door de N444 en aan de oostzijde door het spoor. Voor het overgrote deel is de directe omgeving bebouwd.

Figuur 1. Overzicht over de Klinkenbergerplas vanaf de oostzijde. Op de voorgrond een deel van de grote plas en rechtsboven de kleine plas. Foto: Fabrice Ottburg.

Advies vraag 1. Beplantingsmengsels en boomsoorten bij de kleine plas

In het huidige beplantingsplan van Copijn zijn rond de kleine plas uitsluitend inheemse boom- en heestersoorten voorgesteld, waarvan er vele van grote waarde zijn voor bijen en andere bestuivers. Wat ons betreft hoeft er aan de soortensamenstelling van deze boom- en heesterbeplantingen niets te veranderen.

Aandachtspunt is de begroeiing van de hoge wal langs de noordzijde van de kleine plas, en dan met name de zuidhelling van deze wal. Deze helling heeft grote potentie om een belangrijke nestelplaats te worden voor in de bodem nestelende bijen (zie ook Adviesvraag 2). Om deze potentie te realiseren moeten grote delen van deze helling hun open karakter behouden. Dit betekent dat het planten van bomen en heesters op de zuidhelling tot een minimum beperkt moet worden, en dat het beheer hier gericht moet zijn op een korte kruidenvegetatie met veel kale en steile plekken.

Langs de west- en noordzijde van de kleine plas groeien enkele wilgjes (Figuur 2). Wilgen zijn van groot belang voor de voedselvoorziening van bijen in het vroege voorjaar. Deze wilgen moeten als het even kan dus blijven staan. Waar mogelijk zou zelfs een groter wilgenstruweel tot ontwikkeling kunnen komen.

Figuur 2. Op de oevers van de Klinkenbergerplas komen weinig wilgen voor. De meeste wilgen zijn te vinden rondom de kleine plas, maar die zijn op twee handen te tellen. Bloeiende wilgen zijn in het vroege voorjaar van groot belang als voedselbron voor bijen en andere bestuivers. Deze zouden dus moeten blijven staan. Zo mogelijk is het aan te bevelen om het wilgenstruweel uit te breiden. Zo dicht bij de heuvel aan de noordzijde van de plas kan hier een waardevol wilde-bijengebied ontstaan. Foto: Fabrice Ottburg.

Figuur 3. Rondom het noordelijke- en oostelijk deel van de kleine plas is een zandlichaam vormgegeven, de zogeheten heuvel [ter overweging wordt voorgesteld door de auteurs om de naam van de heuvel om te dopen tot 'Bijenwal' en de locatie te voorzien met een informatiebord over bijen en bijenlandschap]. Deze heuvel biedt veel mogelijkheden om dit deel van het gebied te ontwikkelen tot waardevolle bijenhabitat. Steile, zonbeschenen wanden zijn namelijk door hun warme microklimaat zeer geschikt als nestelplek voor in de bodem nestelende wilde bijensoorten.

Aanbevolen wordt om de zuidzijde (dit is de zonbeschenen zijde als de zon in het zuiden op zijn hoogst staat), in de figuur de gele pijl, te laten begroeien met wilde planten afgewisseld met open stukken zandige stukken, waar wilde bijen nestelmogelijkheden vinden (gunstig microklimaat). De bodemstructuur voor stabielere nesten (ingangen) kan worden verbeterd door het losse zand deels te voorzien van leem. De noordzijde (minst zon beschenen), rode pijl in de figuur, kan worden beplant met inheemse bomen zoals zoete kers (*Prunus avium*), lijsterbes (*Sorbus aucuparia*), fladderiep (*Ulmus laevis*) en winterlinde (*Tilia cordata*) en struiken, zoals sleedoorn (*Prunus spinosa*), eenstijlige meidoorn (*Crataegus monogyna*), Gelderse roos (*Viburnum opulus*) en vuilboom/sporkehout (*Rhamnus frangula*). Aanbevolen wordt om inheems plantmateriaal te gebruiken, zoals bijvoorbeeld verkrijgbaar is bij de Genenbank van Staatsbosbeheer in Roggebotzand. Bovenop het zandlichaam wordt aanbevolen om geen bomen en struiken aan te planten, maar om ook hier een inheemse kruiden vegetatie te laten ontstaan, zodat de begroeiing niet al te hoog wordt en de noordzijde niet in de schaduw komt te staan. Bij het inplanten van bomen en struiken zal dit op termijn wel het geval zijn. Foto: Fabrice Ottburg.

Figuur 4. Aanbevolen wordt om aan de voet van de zuidzijde van de heuvel een kruidenvegetatie te laten ontstaan (rode pijl in de figuur), die niet alleen ten goede komt aan bestuivers, maar die naar verwachting er ook voor zal bijdragen dat mensen (kinderen) en honden minder vaak de heuvel oprennen (gele pijl) en daarmee nesten van wilde bijen verstoren. Tevens zal het voorkomen dat honden hun behoefte op het talud doen en het lokaal niet te sterk verrijkt. De andere zijde van het pad kan dan dienst doen als honden toilet (blauwe pijl). Foto: Fabrice Ottburg.

Figuur 5. Op de noord, noordoostzijde van de beide plassen liggen verschillende open grasvelden die geaccidenteerd zijn. Deze grasvelden lenen zich er uitstekend voor om her en der steile stukjes van de toplaag af te steken, waardoor er vrij liggende steil randjes ontstaan, die geschikt zijn voor nestelgelegenheid. Op de figuur rechts is zo'n potentiële steilrand met gele pijlen aangegeven. Daarnaast wordt aanbevolen om inheemse kruiden te laten groeien en die gefaseerd in ruimte en tijd te beheren, bijvoorbeeld door Sinusbeheer. Foto: Fabrice Ottburg.

Figuur 6. Van linksboven tot rechtsonder enkele waardevolle inheemse kruiden die reeds in het plangebied aanwezig zijn: koningskaars (*Verbascum thapsus*), fluitenkruid (*Anthriscus sylvestris*), hondsdraf (*Glechoma hederacea*), schelp van een wulk (*Buccinum undatum*), de grote- of wilde kaaardebol (*Dipsacus fullonum*), klein hoefblad (*Tussilago farfara*), wikke sp. (*Vicia* sp.) en nestingen van wilde bijen, mogelijk van de gewone sachembij (*Anthophora plumipes*). Foto's: Fabrice Ottburg.

Advies vraag 2. Nestelgelegenheid op de zuidhelling bij de kleine plas

De hoge wal aan de noordkant van de plas is door zijn zonnige ligging en spaarzaam begroeide bodem in de huidige situatie al een goede nestelplek voor diverse bijensoorten. Tijdens het veldbezoek op 14 maart waren al diverse mannetjes van grasbijen (*Andrena flavipes*) te zien op de helling, een indicatie dat deze soort daar al nestelt. Mogelijk zijn er later in het seizoen al meer soorten te vinden.

De bodem van de helling bestaat nu volledig uit zand. De helling kan nog aantrekkelijker worden als nestelplaats door op sommige plekken een laag met leem of leemhoudend zand aan te brengen. Dit heeft een steviger structuur dan puur zand en hierdoor zullen meer verschillende soorten wilde bijen in staat zijn om hier een nest te graven. Mogelijk kan zo'n extra laag leemhoudend zand op enkele plekken worden aangebracht, bijvoorbeeld in stroken van 10 meter lang, 1 meter hoog en 50 cm dik.

Door op een klein aantal plekken op de zuidhelling geïsoleerde meidoorns en plukjes braamstruweel aan te planten ontstaan er windluwe plekjes die voor bepaalde warmteminnende bijensoorten extra aantrekkelijk zijn. Meidoorns zijn goede voedselbronnen in het voorjaar, wanneer de wilgen zijn uitgebloeid maar de graslanden en bramen nog niet bloeien. Braamstruweel is behalve als voedselbron in laat voorjaar en voorzomer interessant als nestelplek. Maskerbijen en metselbijen nestelen graag in dode, uitgeholde braamstengels, vooral op warme plekken zoals deze zuidhelling. Deze meidoorns en bramen moeten slechts op enkele (circa vijf) plekken op de helling aangeplant worden, omdat anders het open en zonnige karakter van de helling verloren gaat.

Het beheer van de helling zou gericht moeten zijn op het open houden er van. Hellingen groeien gemiddeld wat minder snel dicht dan vlakke bodems, maar toch zal er zo nu en dan gemaaid moeten worden. Doe dit niet te vaak en doe het vooral *gefaseerd*: dit wil zeggen dat bij elke maaibeurt 20-30% van de vegetatie ongemaaid blijft, zodat er altijd bloemen zijn waar de bijen voedsel kunnen halen. Indien mogelijk zou periodieke (geen permanente!) begrazing door schapen, waarbij een deel van de vegetatie tijdelijk wordt afgerasterd, ook goede optie zijn voor het beheer van de helling. Schapen hebben bovendien de gewoonte om over vast paadjes te lopen, zodat op natuurlijke wijze steile (nestel)wandjes ontstaan.

Advies vraag 3. Bijenvriendelijke inrichting van helofytenfilter bij natuurspeelzone

In het beplantingsvoorstel van Copijn (in vak 7) worden veel exotische plantensoorten genoemd, zoals moerashyacinth ofwel snoekkruid (*Pontederia cordata*), een Noord- en Zuid-Amerikaanse moerasplant, die in Nederland al verwildert en als invasieve soort wordt beschouwd. Zulke introducties kunnen voor veel problemen zorgen. Helaas is een goed voorbeeld hiervan grote waternavel (*Hydrocotyle ranunculoides*). Daarnaast wordt ook *Iris laevigata variegata*, een Aziatische plantensoort en bovendien een gekweekte tuinvariant, voorgesteld om in te planten. Ook wordt een gekweekte tuinvariant van mattenbies (*Scirpus lacustris albescens*) genoemd in het beplantingsplan. *Wij raden met klem af om deze exotische plantensoorten aan te planten bij de Klinkenbergerplas.*

Voor (wilde)bijen/bestuivers is het beter om zoveel mogelijk inheemse plantensoorten te gebruiken. Dit geldt ook voor een natuurlijk helofytenfilter. Plantensoorten die hiervoor in aanmerking komen zijn: gele lis (*Iris pseudacorus*), grote wederik (*Lysimachia vulgaris*), gewone engelwortel (*Angelica sylvestris*), grote kattenstaart (*Lythrum salicaria*), moerasvergeet-mij-nietje (*Myosotis scorpioides*), moerasandoorn (*Stachys palustris*), zwanenbloem (*Butomus umbellatus*), wolfspoot (*Lycopus europaeus*) en watermunt (*Mentha aquatica*). Stuk voor stuk mooie, inheemse moerasplanten, die voor bijen/bestuivers zeer waardevol zijn.

Maaibeheer

Grote delen van de vegetatie rondom de beide plassen worden waarschijnlijk kort gehouden ten dienste van de recreatiedoelstellingen van het gebied. Indien het maaisel na de maaibeurten wordt afgevoerd, zal de bodem verschralen, wat een positieve invloed heeft op de kruidenrijkdom van de vegetaties. Dit biedt een mooie kans om de korte vegetaties hier en daar ook te benutten voor de bijenfauna in het gebied. Door plaatselijk wisselende delen van het terrein over te slaan tijdens de maaibeurten, komen de kruiden in deze delen tot bloei en kunnen ze voedsel bieden aan de bijenfauna. Bij de volgende maaibeurt kunnen deze stukken weer gemaaid worden en kan weer een ander gedeelte blijven 'overstaan'.

Een dergelijk *gefaseerd* maaibeheer kan op vele manieren worden vormgegeven. Een manier die steeds meer in zwang komt is 'sinusbeheer'. Zie hier voor meer informatie:

<http://www.phegea.org/Dagvlinders/Documenten/VVE%20WG%20DV%20verslag%20presentatie%20sinus%20maaien%202014%2005%2031%20Jurgen%20Couckuyt.pdf> en

Een andere manier is om bij het maaien telkens 'bloemeneilandjes' van ongemaaide vegetatie te laten staan. Deze eilandjes kunnen steeds op andere plekken in het gebied opduiken.

Meer informatie over gefaseerd maaibeheer en de voordelen hiervan is te lezen op

<http://www.bestuivers.nl/bescherming/gefaseerd-maaien>

Relevante documenten

- Klinkenbergerplas Definitief Ontwerp 12 september 2016. Copijn Tuin- en Landschapsarchitecten B.V., Utrecht. 52p.
- Projectnr. 15.TO417_KBplas_UITV_B160a Beplantingsplan noord concept datum 24-02-2017. Copijn Tuin- en Landschapsarchitecten B.V., Utrecht.
- Projectnr. 15.TO417_KBplas_UITV_B160b Beplantingsplan heuvel en speelstrand concept datum 24-02-2017. Copijn Tuin- en Landschapsarchitecten B.V., Utrecht.

FIN.